

Etika dobrého psychologa Předmluva

V roce 2017 vstoupil v platnost Etický kodex psychologické profese Českomoravské psychologické společnosti. Opírá se o platné etické předpisy, zvláště o evropský Metakodex psychologické etiky. Cenná vodítka pro jeho vznik poskytla též anketa *Dobrý psycholog* a zkušenosti Etické komise ČMPS se stížnostmi. Konečnou podobu získal Etický kodex psychologické profese díky připomínkám řady kolegů psychologů. Jedna z připomínek zněla, že vznikl spíše profesní standard než etický kodex. Profesní standard psychologie tehdy chyběl. Bylo důležité promýšlet, *co dělat a jak postupovat* v psychologické praxi. Tentokrát více zdůrazňujeme dobro psychologické praxe, tedy *proč* zrovna takto postupovat. Další připomínka se týkala jazyka kodexu. Porozuměly by mu děti?

Již v roce 2017 jsme slíbili, že Etický kodex projdeme v roce 2019 znovu. Zpřesníme, co bude třeba. A k tomu vytvoříme srozumitelnou podobu kodexu ve snadném čtení. Snadné čtení je jedním z projevů „myšlení na všechny“ (universálního designu), jak ho uvádí Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. Dokumenty a materiály ve srozumitelné řeči přispívají ke vzniku začleňujícího prostředí.¹ V roce 2019 jsme začali převádět Etický kodex psychologické profese do srozumitelného jazyka. Uvědomovali jsme si, že na úroveň snadného čtení nedosáhneme. Snaha o srozumitelnost nás i tak nutila do hloubky promýšlet zdánlivě samozřejmé věty. Mohli jsme tudíž spojit přezkoumání kodexu z roku 2017 a překlad do srozumitelného jazyka do jednoho výsledného textu *Etika dobrého psychologa*². Tento materiál nyní předkládáme.

Tato sbírka mravních zásad nadále zahrnuje platné etické normy: navazuje na Etický kodex psychologické profese ČMPS a odkazuje se k Metakodexu psychologické etiky EFPA. Návaznost etického přístupu je dána tím, že za dobré považujeme stejné věci jako dříve. *Etika dobrého psychologa* nadále zdůrazňuje rovnost lidí v důstojnosti a právech, svobodu a solidaritu, zodpovědnost, čest a soukromí, **důvěru, spolupráci a vzájemné učení**. Dobrý psycholog usiluje o **poctivost**, o věrnost hodnotám svým, svého oboru a svého povolání.

¹ Metodika Easy to Read. Metodický postup pro tvorbu srozumitelných sdělení ve veřejné správě a pro tvorbu zjednodušených textů pro osoby vyžadující zvláštní přístup. Ministerstvo vnitra České republiky 2019. Online. <https://www.mvcr.cz/soubor/easy-to-read-2019-metodika-srozumitelneho-a-zjednoduseneho-vyjadrovani-ve-verejne-sprave.aspx>

² Označení psycholog zde používáme jak pro muže psychologa, tak pro ženu psycholožku.

1 Kdo je psycholog a za co zodpovídá

Psycholog je odborník. Vystudoval studijní program psychologie na vysoké škole. Vzdělává se po celý život.

1. 1 Psycholog je zodpovědný: zodpovídá sobě, svému poslání a společnosti

Dobrý psycholog je **zodpovědný**. Zodpovídá za svoje povolání a svoji odbornost, za to, co umí. Zodpovídá za to, jaké pěstuje vztahy. Zodpovídá za sebe, udržuje se v dobré kondici. Zodpovídá za společenské dopady svého působení. Dodržuje zákony České republiky.

Psycholog zodpovídá za to, jak pracuje a jak spolupracuje s druhými. Ví, jaký má úkol a jakou nese za jeho splnění zodpovědnost. Zodpovídá za průběh a výsledek spolupráce do míry, do jaké je může ovlivnit.

1. 2 Psycholog je čestný a váží si lidí a vztahů

Dobrý psycholog má **v úctě všechny lidi včetně sebe**. Chrání jejich čest, důstojnost a soukromí. Váží si jejich znalostí, lidských a odborných zkušeností, jejich práce a závazků.

Psycholog si váží svobodné vůle lidí, vztahů a vzájemné pomoci. Psycholog svým jednáním usiluje o **spolupráci, důvěru a vzájemné učení** s klienty, kolegy, laickou i odbornou veřejností. Postupuje proto zodpovědně, čestně a poctivě.

2. Co psycholog dělá a s kým spolupracuje

Psycholog se zabývá poznáváním, prožíváním, chováním a vztahy jednotlivců a skupin. To všechno popisuje, objasňuje, předvídá a ovlivňuje. Znamená to, že s lidmi spolupracuje.

2. 1 Psycholog rozumí sobě, druhým a vztahům a uvědomuje si omezení svého porozumění

Dobrý psycholog usiluje o **porozumění lidem a vztahům**. Potřebuje k tomu především znát sebe a rozumět svým prožitkům ve vztazích s druhými lidmi. Pomáhá mu to v jeho práci. Uvědomuje si tak i svoje možnosti a omezení. K porozumění potřebuje mimo jiné čas.

Kvůli porozumění psycholog jednotlivce, skupiny a vztahy zkoumá, vyšetřuje anebo posuzuje. Díky vyšetření například rozumí tomu, zda se člověk hodí na určité pracovní místo. Na základě porozumění pomáhá, vzdělává atp. Psycholog si uvědomuje, že jeho porozumění druhým lidem a jejich vztahům je mimo jiné

ovlivňováno situací. Jinak se člověk chová doma, a jinak v pracovně psychologa. Jinak se chová k neznámému psychologovi a jinak k člověku, kterého má rád.

2. 2 Psycholog ví, kdo je jeho klient a zodpovídá především jemu

Psycholog spolupracuje s řadou lidí v různých rolích. Někdy se jim říká **strany** (např. strany sporu). Zodpovědnost má psycholog především ke **klientům**. S klientem psycholog přímo vykonává svoji psychologickou činnost a domlouvá se s ním na spolupráci. Psycholog a klient spolupracují například při pomáhání, zkoumání, vyšetření, posuzování či vzdělávání. Klientem může být pro psychologa jednotlivec, rodina, skupina, organizace. Psychologovi mohou zadávat práci jiní lidé, například soudci, lékaři, nadřizení. Říká se jim **zadavatelé**. Se zadavateli se psycholog také domlouvá na spolupráci - například, že klienta vyšetří. Vznikají pak **vícestranné dohody**.

Psycholog má v úctě vůli a práva klienta a to, co je pro něho důležité. Při spolupráci na dohodnutém cíli dbá psycholog o vzájemnou důvěru. Takové spolupráci se říká **pracovní spojení**. Psycholog za pracovní spojení zodpovídá. Proto se vyhýbá souběhu jiných rolí a vztahů s klientem, které by mohly pracovní spojení poškodit. Například klientem psychologa nemá být jeho blízký člověk.

Svoje klienty a další spolupracovníky psycholog aktivně žádá o odezvu na svou práci.

2. 3 Psycholog si při spolupráci uvědomuje různé zájmy jednotlivých stran

Psycholog si uvědomuje, že jeho spolupráce s klientem ovlivňuje klientovo okolí, například rodinu a nebo školu. A naopak, klientovo okolí ovlivňuje psychologovu spolupráci s klientem. Proto psycholog ke spolupráci někdy pozve další lidi a spolupracuje s více lidmi neboli stranami najednou.

Psycholog si uvědomuje, že každá z těchto stran může mít ve věci jiný zájem. Například matka si může přát pro dítě něco jiného než otec. Dítě si může přát něco jiného než rodiče. Svým zájmem může do věci vstupovat zadavatel, například soud. I psycholog může mít na věci svůj zájem. Psycholog proto rozlišuje, která z těchto stran je jeho klientem. Pokud je klientů více, věnuje vyváženou pozornost každému z nich. Psycholog uzavírá dohodu o spolupráci. Pokud do spolupráce vstupuje více stran a více zájmů, zachytí psycholog dohodu písemně nebo ji třeba nahraje na video. Lidé se k ní pak mohou vracet a více rozumějí, co se zrovna děje.

Psycholog si uvědomuje, jak se jeho spolupráce s klienty vyvíjí. Přizpůsobuje tomu svůj postup a upřesňuje dohody.

3. Proč psycholog dělá to, co dělá

Psycholog se zabývá poznáváním, prožíváním, chováním a vztahy jednotlivců a skupin. Popisuje je, objasňuje, předvídá a ovlivňuje. Dobrý psycholog to dělá proto, aby přispíval k řešení společenských problémů a aby se každý mohl podílet na dění ve společnosti. Přispívá k tomu, abychom žili ve spravedlivém světě a aby si lidé byli rovni ve svých právech a důstojnosti. Přispívá také ke zdraví lidí, zdravým vztahům a zdravému mezilidskému a životnímu prostředí. Za zdravé považuje mezilidské prostředí důvěry, spolupráce, vzájemného učení a svobody.

Výsledkem psychologova působení může například být, že klient sám sobě více rozumí, více sobě a druhým důvěřuje, zvýší se jeho ochota spolupracovat a vzájemně se učit, zvýší se jeho zodpovědnost za vlastní vztahy, spolužití v obci a životní prostředí. V tomto směru působí psycholog též preventivně. Předchází nerovnosti a neporozumění, nedůvěře v sebe a druhé, zahanbování lidí, poškozování vztahů, mezilidského a životního prostředí a lidských práv.

4. Jak psycholog dělá to, co dělá

Psycholog je odborník, který usiluje o porozumění lidem a jejich vztahům. Jeho práce se zakládá na vztazích, spolupráci, důvěře a vzájemném učení. Jedná čestně, zodpovědně, otevřeně a srozumitelně. Svoji práci vykonává podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Psycholog pěstuje, rozvíjí a chrání svoji odbornost, svůj obor, sebe a vztahy. Celoživotně pěstuje svoji citlivost k dobru a zlu. Průběžně se vzdělává a rozvíjí porozumění sobě, svojí činnosti a vztahům, které vytváří.

4. 1 Psycholog pěstuje, rozvíjí a chrání pracovní spojenectví a spolupráci

Dobrý psycholog si uvědomuje, jaký má vztah s lidmi, s nimiž spolupracuje. Svůj postoj ke klientovi a dalším stranám vnímá a promýšlí od počátku, například od chvíle, kdy klient zavolá. Psycholog si uvědomuje odlišnost a moc, chrání důstojnost a buduje důvěru, vyjednává dohody. Psycholog usiluje o to, aby druhé a jejich vztahy svým jednáním nepoškozoval. Neznamená to všem vyhovět. Psycholog spolupráci a její podobu vyjednává.

- **Úcta k odlišnosti a rozmanitosti a psychologova pozice**

Dobrý psycholog si uvědomuje, že se lidé navzájem liší, například zkušenostmi, věkem, pohlavím, prostředím, kde žijí. Přihlíží k tomu vždy, když se jim a jejich vztahů snaží rozumět anebo když se o nich a jejich vztazích vyjadřuje. Má v úctě odlišné hodnoty a životní styly. Například dokáže svoje postupy přizpůsobit tomu, jestli lidé nevyužívají anebo využívají technologie. Uvědomuje si svoje předsudky. Aktivně se snaží nepodléhat jim a zbavovat se jich.

Při spolupráci s více stranami postupuje psycholog vyváženě. Pokud někomu straní, uvědomuje si to. V tom případě svoje stranění srozumitelně vyjádří. Může se například stát zastáncem klienta proti jiné osobě, nebo ukončit spolupráci, požádat o pomoc kolegu atp.

- **Moc a zodpovědnost**

Dobrý psycholog si uvědomuje, že má moc a vliv. Jeho moc je daná odborností a vztahem. Psycholog používá svoji moc čestně a zodpovědně.

Psycholog své moci nezneužívá. Nevyužívá znalostí psychologie a své odbornosti k tomu, aby člověka zahanboval či jinak znevýhodňoval. Svoje porozumění lidem a jejich vztahům vyjadřuje umírněně, umí je zdůvodnit v odborných souvislostech, využívá nejlepší dostupné podklady, a zároveň si uvědomuje, že nemůže mít úplnou jistotu. Ohradí se proti požadavkům nebo nátlaku, které by ho nutily jednat neodborně anebo proti jeho svědomí.

Ve vztahu s klientem si psycholog uvědomuje případnou nerovnováhu. Čím více je na něm jeho klient závislý, tím větší má psycholog zodpovědnost za to, aby ho nepoškodil. Psycholog chrání klientovu čest, důstojnost a soukromí i v dlouhodobé perspektivě.

- **Zacházení s informacemi**

Dobrý psycholog chrání čest, soukromí, důstojnost a pravdivost.

Psycholog a klient a další lidé se navzájem informují, aby mohli spolupracovat. Předávají si informace například při týmové spolupráci v péči o klienta. O předávání nebo zveřejňování informací se psycholog a klient spolu domlouvají. Mnohé z informací považují za důvěrné. Psycholog o důvěrných věcech mlčí. Výjimkou z mlčenlivosti jsou například situace, kdy má psycholog jako občan zákonnou povinnost oznámit nebo překazit trestný čin. Výjimka z mlčenlivosti může také nastat v případě, kdy psycholog u soudu chrání svoje práva a svoji čest. Pokud psycholog postupuje proti klientově vůli, například při ochraně života a zdraví jiných lidí, srozumitelně s tím klienta seznamuje.

Informace a dokumenty týkající se klienta uchovává psycholog na bezpečném místě podle platných pravidel.

- **Dohody a rozdělení zodpovědnosti**

Dobrý psycholog s klientem a dalšími lidmi spolupracuje na základě dohod. Každý nese zodpovědnost za to, co může ovlivnit. Psycholog spolupráci vyjednává, aby bylo možné dosáhnout cíle. Je na klientovi, zda se rozhodne spolupracovat.

Dohoda obsahuje účel spolupráce a její cíl, plán spolupráce a její pravidla včetně pravidel o důvěrnosti a zacházení s informacemi. Dohoda informuje o jiných možnostech postupu a o případných rizicích spolupráce či postupů. Klient může kdykoli od dohody odstoupit.

Klientem psychologa může být dítě. S dítětem se také dojednává dohoda. Psycholog v jejím rámci dítěti srozumitelně sdělí, jaké informace je podle zákona povinen předat jiným lidem nebo institucím.

4. 2 Psycholog pěstuje, rozvíjí a chrání svůj obor a jeho pověst

Dobrý psycholog si uvědomuje, že svou činností ovlivňuje názory lidí a vytváří pověst oboru, ať působí jako poradce nebo jako výzkumník. Proto se o své práci a o lidech vyjadřuje s úctou a zodpovědností vůči své odbornosti a svému svědomí i například v televizi, na internetu, při přednáškách.

Psycholog odmítne požadavky klienta nebo dalších stran (např. soudu), které neodpovídají jeho odbornosti nebo jeho svědomí anebo uzavřeným dohodám. Odmítne požadavky, u nichž by vyhověním poškodil pověst vlastní a nebo pověst oboru.

Psycholog aktivně chrání hodnoty svého oboru a povolání. Pokud má dojem, že jeho kolega tyto hodnoty porušuje, upozorní ho na to. Psycholog má také možnost obrátit se na etickou komisi.

4. 3 Psycholog pěstuje, rozvíjí a chrání svoji odbornost

Dobrý psycholog se vzdělává celý život. Uvědomuje si svoje omezení a zasazuje poznatky do souvislostí. Psycholog se při své práci opírá o ověřené postupy a teorie. Vychází ze soudobých poznatků vědy, vlastní odborné zkušenosti a z klientových hodnot. Bere v úvahu nově se vynořující oblasti praxe, pro které se postupy teprve vytvářejí.

- **Poznatky v souvislostech**

Psycholog si uvědomuje omezení poznatků a souvislosti, v nichž je získává. Uvědomuje si, co z jeho poznatků a přesvědčení odpovídá jen konkrétní situaci. Zkoumá, jak spolupráci ovlivňuje jeho a klientovo zázemí, věk, pohlaví a hodnoty.

- **Omezení odbornosti**

Psycholog zná především tu oblast psychologie, na kterou se zaměřuje. Sleduje vývoj poznatků v této oblasti a přizpůsobuje jim svoji činnost. Mimo to je otevřený i poznatkům z jiných oblastí, které mohou jeho odbornost posilovat.

- **Volba psychologických postupů**

Psycholog používá postupy, které jsou v souladu se soudobými poznatky vědy a jeho odbornou zkušeností a svědomím. Vybírá takové postupy, které odpovídají účelu a cílům spolupráce. Volbu postupů a jejich užití umí vysvětlit a zdůvodnit.

Psycholog pro porozumění lidem a vztahům používá zejména pozorování, rozhovor a někdy také testy. Testy ověřují a doplňují porozumění, které psycholog získal rozhovorem a pozorováním. Testy se používají také proto, aby se jejich výsledky daly porovnat například při opakování vyšetření. Psycholog používá i další postupy, například proto, aby dosáhl žádoucí změny.

- **Sdělování výsledků psychologické činnosti**

Dobrý psycholog sděluje výsledky svojí činnosti srozumitelně a pravdivě. Ústně nebo písemně informuje v první řadě klienta anebo klienty. S klienty domlouvá nebo jim sděluje, jak a o čem bude informovat ostatní.

Klient má právo dozvědět se výsledky spolupráce včetně výsledků vyšetření. Psycholog seznamuje klienta s výsledky a také s tím, co podle soudobých poznatků vědy a psychologovy odborné zkušenosti tyto výsledky znamenají či mohou znamenat. Psycholog si uvědomuje omezení svých znalostí a zkušeností. Výsledky spolupráce proto sděluje s patřičnou mírou nejistoty, podává je jako předpoklady, nikoli jako tvrzení. Povzbuzuje klienty, aby se ptali. Psycholog si ověřuje, zda klient rozuměl. Pokud klient nechce být informován, psycholog ho neinformuje.

Psycholog někdy píše a vydává klientům nebo zadavatelům zprávy. Uvědomuje si přitom, že nemůže plně ovlivnit, kam se jeho zprávy dostanou a k čemu budou použity. Vždy proto uvede účel zprávy, datum a podpis.

5. Když psycholog nedělá, co dělat má

Psycholog někdy selže. Ohrozí například čest nebo soukromí druhého, naruší důvěru, spolupráci, neučí se, použije chybně test nebo jiný postup, postupuje nezodpovědně a nepoctivě. Může to být proto, že neví, jak jedná dobrý psycholog, nebo si nepromyslí důsledky svého jednání, nebo onemocní, a není schopen důsledky svého jednání domyslet.

Psychologovo jednání a případné pochybení je posuzováno v souvislostech psychologovy situace a jeho zodpovědnosti ve vztazích s klienty a dalšími stranami.

5. 1 Psycholog napraví svoje jednání

Dobrý psycholog aktivně žádá o odezvy na svoje jednání a také o něm sám přemýšlí. Když se dozví, že udělal chybu, aktivně hledá, jak situaci napravit, například se omluvit. Hledat možnosti nápravy mu může pomoci například rozhovor s kolegou.

Mezi odezvy patří také stížnost. Díky stížnosti může psycholog promyslet a porozumět, jak zlepšit svoje pracovní vztahy, svoji odbornost a pověst oboru. Pomáhá mu v tom rozhovor se členem Etické rady a případná doporučení Etické rady. Pokud se psycholog ze stížnosti a jejího projednávání učí anebo svoje jednání napraví, splnilo projednávání stížnosti svůj účel.

5. 2 Psycholog nenapraví svoje jednání a nebo je přestoupení příliš závažné

Když se situace projednáním stížnosti nenapraví nebo situaci tímto způsobem napravit nelze, předá Etická rada svoje výstupy Radě ČMPS k disciplinárnímu řízení. Rada ČMPS podle závažnosti etického pochybení rozhodne o udělení sankce

v podobě napomenutí, důtky, vyloučení z ČMPS. Případně se od psychologa jednání může Rada ČMPS na národní či mezinárodní úrovni distancovat.

6. Závaznost a platnost

Zásadami *Dobrý psycholog* se řídí všichni, kdo mají psychologické vzdělání a za psychologa se označují.

Schváleno Sněmem Českomoravské psychologické společnosti 4. září 2024.